BY-NC-ND

ISSN 2029-2236 (print)
ISSN 2029-2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIETAL STUDIES
2017, 9(1), p. 249–257.

LAISVĖ VERTYBIŲ KONTEKSTE

Saulius Kanišauskas

Mykolo Romerio universiteto Vertybių tyrimų laboratorija
Didlaukio g. 55, LT-08303, Vilnius
Elektroninis paštas: sauliusk@mruni.eu

Pateikta/ priimta spausdinti

DOI:10.13165/SMS-17-9-1-01

Santrauka. *Laisvės, lygybės ir teisingumo idėjos tapo ne tik intensyvaus filosofinio diskurso objektu, bet ir politinės kovos įrankiais. Ypač ryškiai tai regima plintant neoliberalizmo, kurio tikslas – laisvės viešpatija, ideologijai. Kita vertus, dabartiniuose socialiniuose ir politiniuose diskursuose aukščiausioms vertybėms priskiriama laisvė neminima nei klasikinėse, nei moderniose aksiologijose. Tai verčia klausti, ar iš tiesų laisvė yra vertybė. Bandant atsakyti į šį klausimą, straipsnyje trumpai aptariamos laisvės sampratos ir su jomis susijęs „laisvės paradoksas". Atkreipiamas dėmesys į tai, kad vertybės yra neatsiejamos nuo žmogiškų poreikių, o laisvės po-reikis nėra nei kardinalus, nei – juo labiau – esminis. Daroma išvada, kad dabartinis laisvės išaukštinimas ir jos priskyrimas vos ne aukščiausioms vertybėms ne tik kelia rimtą klausimą, kodėl laisvė kaip vertybė neminima tiek klasikinėse, tiek moderniose aksiologijose, bet ir verčia atsigręžti į pačią laisvės sampratą, į jos ontologinį statusą, o tam būtini išsamesni tyrimai.*

Reikšminiai žodžiai: *laisvė, laisvės paradoksas, poreikiai, vertybės.*

Įvadas

Laisvės, lygybės ir teisingumo idėjos tapo ne tik intensyvaus filosofinio diskurso objektu, bet ir politinės kovos įrankiais. Ryškiausiai tai regima politinės nepriklausomybės sferoje, ypač tais kritiniais laikotarpiais, kai paaštrėja tarpvalstybiniai konfliktai arba prasideda išsivadavimo iš tautinės priespaudos kova. Būtent politinių ir ypač karinių konfliktų metu sparčiai ima plisti mintis, kad *laisvė* esanti didžiausia *vertybė*, dėl kurios

© Mykolo Romerio universitetas, 2017
© Mykolas Romeris University, 2017
ISSN 2029-2236 (print) ISSN 2029-2244 (online)
http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/SMS/
http://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/SMS/

verta aukotis ir kuri esanti visų kitų vertybių pamatas. Ši mintis giliai įsirėžusi ir lietuvių tautos sąmonėje, ji vyravo abiem Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiais, ji nuolat atgimsta išaugančių politinių grėsmių akivaizdoje.

Laisvės kaip vienos iš didžiausių *vertybių* idėja nuolat plevena ir vidinių politinių debatų arenoje. Čia pirmiausia turima omenyje *asmens laisvės*, kurios neatsiejamos nuo religinių ir politinių įsitikinimų, minties, žodžio, kalbos, spaudos, judėjimo, asociacijų, ekonominių, akademinių ir t. t. laisvių. Greta jau tradicinėmis tapusių konservatyviosios ir socialdemokratinės substancinės demokratijos atmainų susiformavo ir net ėmė dominuoti liberalizmas, kurį galima apibūdinti kaip *laisvės sklaidos* bei *įtvirtinimo* ideologiją bei politiką, ir kurio tikslas – *laisvės viešpatija.* Šis tikslas ypač ryškus *neoliberalizmo* ideologijoje. Kita vertus, būtent šis tikslas ir praktiniai jo siekimo būdai jau sukėlė gana audringas diskusijas (ir lietuvių filosofiniame diskurse[1]), kurių esmę galima perteikti paradoksaliu klausimu: ar neatsitiko taip, kad patenkame į laisvės nelaisvę? O šis klausimas verčia klausti, kas iš tiesų yra laisvė, ir ar iš tiesų laisvė yra vertybė?

Jeigu į pirmą klausimą randama daug įvairių atsakymų, tai klausimas, ar *laisvė* yra *vertybė*, iki šiol net nebuvo keltas, tyliai tarsi sutariant, kad taip ir yra. Bandysime šiuo nebyliu sutarimu bent suabejoti. Tiesa, numatoma straipsnio apimtis neleis pateikti visų galimų argumentų, bet tikimės, kad išsakytos mintys sukels diskusijas, o gal ir gilesnius tiek *vertybių*, tiek *laisvės* esmės tyrimus.

Laisvės paradoksas: laisvės nelaisvėje

Laisvės sąvoka yra antropomorfinė. Ji pirmiausia yra siejama su žmogaus *laisva valia*, kuri dabartyje apibrėžiama kaip filosofinis terminas, skirtas apibūdinti ypatingoms racionalių veikėjų galimybėms iš galimų alternatyvų pasirinkti vienokį ar kitokį veiksmų planą[2]. Yra ir kitokių laisvės apibūdinimų. *Laisvė* – tai ir nebuvimas prievartos bei apribojimų, ir nepriklausymas nuo ko nors, ir turėjimas galimybių veikti nesuvaržytai, ir galimybė elgtis priešingai nei reikalauja esami papročiai, dorovės normos, įstatymai. *Laisvė* kartais apibūdinama ir kaip dievų privilegija, ir kaip žmogiškumo esmė, ir visada ji siejama su *laisva valia*. Suabejojęs laisvės būtinybe E. Frommas *laisvę* apibrėžė net kaip nepavaldumą jokiai aukščiausiai jėgai[3].

Bet tokios *laisvės* ir *laisvos valios* sampratos iki šiol kelia sumaištį, ir dauguma filosofų sutaria tik dėl vieno: *laisvos valios* koncepcija yra tampriai susijusi su *moraline atsako-*

1 Degutis, A. Liberalizmas: metafizinės ištakos. *Logos,* 76, 2013, p. 47–59; Degutis, A. *Kaip galima liberalizmo tironija.* Vilnius: Naujoji Romuva, 2014; Norkus, Z. Apie ateinančią sintetinės biologijos Kondratjevo bangą ir biokapitalistinę Lietuvą. *Problemos. Mokslo darbai,* 81, 2012, p. 79–97; Plėšnys, A. Gerovės valstybės modeliai šiuolaikinėje kultūrinėje tradicijoje. *Filosofija. Sociologija,* 25(3) 2014, p. 137–145; Rubavičius, V. *Postmodernusis kapitalizmas.* Kaunas: Kitos knygos, 2010, p. 21, 46, 84–86, 159–170.

2 O'Connor, T. Free Will. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2010. [interaktyvus] http://plato.stanford.edu/entries/freewill/ [žiūrėta 2014.05.20].

3 Fromm, E. *Pabėgimas iš laisvės*. Kaunas: Verba vera, 2008, p. 30–32.

mybe. Pirmasis apie tai prabilo Aristotelis[4]. Nors termino *laisva valia* jis nevartojo, bet žmogaus laisvus pasirinkimus jis siejo su dorybėmis ar jų nebuvimu. O *moderniosios emancipacijos* (išsilaisvinimo) ištakos randamos toje dvasinėje ir kultūrinėje terpėje, kurią suformavo krikščionybė[5]. Jau jos ištakose ir raidoje *moralinė atsakomybė* buvo siejama su *laisve.* „Naujajame Testamente" nesunku aptikti žodžius *laisvas*, *laisvė*, *išlaisvinti*, teiginius „tiesa jus padarys *laisvus*", „Kristus mus išvadavo, kad būtume *laisvi*" ir t. t.[6]. Krikščioniškoje teologijoje *laisvė* siejama su *predestinacijos* problema, kuri sprendžiama teiginiu, jog *žmogus yra laisvas* priimti arba atmesti Dievo malonę[7].

Bet akcentuojant žmogaus *laisvą valią* pati *laisvės sąvoka* filosofinėje literatūroje apibrėžiama gana miglotai. Pavyzdžiui, B. Spinoza ją apibrėžė net taip: „Laisve vadinamas tas daiktas, kuris egzistuoja vien tik dėl savo prigimties būtinumo ir pats save determinuoja veikti. O būtinu, veikiau priverstiniu, vadinamas tas daiktas, kuris yra kito determinuotas egzistuoti ir veikti tam tikru bei apibrėžtu būdu"[8]. Chrestomatiniu ir itin kvestionuojamu tapo jo teiginys, kad *laisvė* yra ne kas kita kaip *suvokta būtinybė*. Laisvės ir moralinių pasirinkimų tamprus ryšis bene ryškiausiai regimas I. Kanto dorovės metafizikoje[9]. *Valios* terminas čia siejamas su ultimatyviu siekiu realizuoti troškimus, poreikius, tikslus, pagaliau su *gebėjimu* tai realizuoti. Siekis gali egzistuoti, bet jeigu gebėjimų jį realizuoti nebus, valia bus bejėgė. Ji bejėgė ir tada, kai nėra laisvės. Todėl *laisvė*, pasak I. Kanto, yra būtina žmogaus valios sąlyga, ir ne apie bet kokios valios, o *laisvos valios.* I. Kanto manymu, pati *žmonijos istorija* yra proto *išsilaisvinimo* ir tobulėjimo istorija. Kiek vėliau G. W. Hegelis teigė, kad *žmonijos istorija* esanti ne tik proto išsilaisvinimo, bet ir visų žmonių *laisvės sklaidos* ir brandos istorija[10].

Šiuos „metafizikos pabaigą" apvainikavusių mąstytojų teiginius galima laikyti pranašiškais. Be abejo, juos jie grindė savo žinomais istoriniais faktais ir ankstesnių mąstytojų įžvalgomis, bet būtent jų mintys sutapo su netrukus prasidėjusiais intelektualiniais, socialiniais ir politiniais procesais, kurie inspiravo nepaprastai sparčią *laisvių idėjos* plėtrą. Čia turimas omenyje 1859 m. paskelbtas J. St. Millio veikalas „Apie laisvę" (vertimas į lietuvių kalbą 1995 m.)[11], kuris, pasak A. Plėšnio, tapo liberaliosios minties kelrodžiu[12].

---

4 Aristotelis. Nikomacho etika. Kn. Aristotelis, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 98–102, 187–193.

5 Carson, T. L. Axiology, Realism and the Problem of Evil." *Philosophy and Phenomenological Research.* LXXV (2), 2007, p. 349-368; Degutis, A. Liberalizmas: metafizinės ištakos. *Logos,*76, 2013, p. 47–59.
Weigel, G. *Dvi laisvės sampratos*. 2013. [interaktyvus] http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-07-29-george-weigel-dvi-laisves-sampratos/5221 [žiūrėta 2015.09.03]

6 Philippe, J. *Vidinė laisvė*. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2005.

7 Fromm, E. *Pabėgimas iš laisvės*. Kaunas: Verba vera, 2008, p. 86-89; Kavaliauskas, Č. *Trumpas teologijos žodynas.* Vilnius: „Lumen" fondo leidykla, 1992, p. 232–244.

8 Spinoza, B. *Etika.* Vilnius: Pradai, 2001, p. 8.

9 Kantas, I. *Dorovės metafizikos pagrindai.* Vilnius: Mintis, 1980, p. 15–31.

10 Baranova, J. *Istorijos filosofija.* Vilnius: Alma litera, 2000, p. 9–10, 127–130, 155–164.

11 Mill, J. S. *Apie laisvę.* Vilnius: Pradai, 1995.

12 Plėšnys, A. Gerovės valstybės modeliai šiuolaikinėje kultūrinėje tradicijoje. *Filosofija. Sociologija,* 25(3) 2014, p. 137–145.

Liberaliosios minties raidos neaptarsime, nes tam skirta gausi literatūra. Atkreipsime dėmesį tik į su ta raida susijusius laisvės paradoksus.

Pirmąjį siejame su paminėtomis I. Kanto ir G. W. Hegelio mintimis. Jas apvainikuoja garsusis J.-P. Sartre'o teiginys, kad *žmogus yra p a s m e r k t a s laisvei*. Nors, pasak J. Morkūnienės, galop J.-P. Sartre'as laisvę fetišuoti atsisakė[13], bet jo teiginys, kad „žmogus yra pasmerktas laisvei" jau spėjo tapti chrestomatiniu. Būtent šis teiginys kelia rimtą problemą, kurią A. Plėšnys pavadino *laisvės paradoksu* ir jį perteikė G. Orwello žodžiais: „Laisvė – tai vergija"[14]. Išties, jeigu pasak J.-P. Satre'o žmogus yra *p a s m e r k t a s laisvei*, tai reiškia *neišvengiamą būtinybę būti laisvu*, o *neišvengiama būtinybė* yra jau *nelaisvė*, *vergija.* Tai kur tada ta *laisvė*, jeigu esame priversti būti *laisvės nelaisvėje*?

Lietuvoje bene išsamiausiai šį klausimą analizavo A. Degutis. Jau pats jo knygos „Kaip galima liberalizmo tironija"[15] pavadinimas atskleidžia tas itin reikšmingas problemas, su kuriomis susiduriama realizuojant liberalizmo ideologiją. Daug dėmesio joms skyrė ir V. Rubavičius. Jis perteikė S. Žižeko žodžius, kad *nauji laisvės pavidalai yra ir naujos nelaisvės formos*, taip pat R. M. MacIverio mintį, kad *drauge su naujuoju išsilaisvinimu atėjo ir nauja vergovė*. Pasak V. Rubavičiaus, naujos nelaisvės formos atsirado kartu su perėjimu prie vartojimo kultūros, kuri pagimdė *poreikių* gamybą ir manipuliavimą *poreikiais*[16].

Laisvės paradoksas žmogiškų poreikių kontekste

Žodį *poreikis* pasviru šriftu išskyrėme neatsitiktinai. Jis – vienas iš kertinių *aksiologijos* kaip filosofinės vertybių teorijos terminų[17]. Būtent *poreikiai* nulemia *vertinimo objektus*, *vertybes* bei *jų pačių vertinimą* (hierarchinę tvarką). *Laisvės poreikis* yra tarsi akivaizdus. Bet kyla klausimas, kodėl savo garsiojoje „poreikių piramidėje" būtent *laisvės* neįvardino A. Maslowas[18]. Be abejo, galima manyti, kad žmogui siekiant saviaktualizacijos *laisvės* poreikis yra *tiek natūralus*, kad jo net neverta pabrėžti. Galima manyti, kad *laisvės* poreikis *natūraliai susijęs* ir su kardinaliu *saugumo* poreikiu, ir todėl jo A. Maslowas nepaminėjo. Bet su saugumo poreikiu siejamą laisvės poreikį įtikinamai kvestionavo E. Frommas[19]. Jeigu baziniai (fiziologiniai) poreikiai yra susiję su būtiniausių gyvybinių funkcijų užtikrinimu, tai *saugumo poreikis* kyla ne tik iš instinktyvių fiziologinių porei-

13 Morkūnienė, J. *Humanizmas. Filosofinės teorijos metmenys.* Vilnius: Baltic ECO leidybos centras, 1995, p. 45–46.

14 Plėšnys, A. Gerovės valstybės modeliai šiuolaikinėje kultūrinėje tradicijoje. *Filosofija. Sociologija,* 25(3) 2014, p. 137–145.

15 Degutis, A. *Kaip galima liberalizmo tironija.* Vilnius: Naujoji Romuva, 2014.

16 Rubavičius, V, *Postmodernusis kapitalizmas.* Kaunas: Kitos knygos, 2010. p. 106, 110–125, 139, 155, 165.

17 Kuzmickas, B. *Vertybės kultūrų kontekstuose.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 8–11, 25–31; Value Theory 2012. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy.* 2012. [interaktyvus] http://plato.stanford.edu/entries/value-theory/ [žiūrėta 2015.05.24].

18 Maslou, A., „Psichologijos duomenys ir vertybių teorija. Kn. *Gėrio kontūrai. Iš XX a. užsienio etikos.* Kuzmickas, B. (sudarytojas.). Vilnius: Mintis, 1989, p. 339–354.

19 Fromm, E. *Pabėgimas iš laisvės*. Kaunas: Verba vera, 2008, p. 16–35, 47–50, 284–287; Fromm, E. *Turėti ar būti.* Kaunas: Verba vera, 2005, p. 114, 149–150.

kių, bet ir iš *racionalaus siekio* apsaugoti save nuo galimos žūties, žalos, gresiančių pavojų, todėl jis siejamas ir su tvarkos, darnos, stabilumo poreikiais. Saugumą užtikrina pakankamų pajamų teikiantis pastovus darbas, turimi materialūs resursai, sveikata, geri tarpusavio santykiai, stabili šeima, visa tai lemiantis moralumas. Saugumą užtikrina ir stabilūs visuomeniniai bei politiniai santykiai, įstatymai. Asmeninį saugumą gali lemti ir priklausymas politinėms partijoms, pasaulietinėms, religinėms bendruomenėms. Tačiau greta saugumo poreikio, pasak E. Frommo, egzistuoja dar vienas kardinalus poreikis – poreikis būti susijusiam su aplinkiniu pasauliu, išvengti vienatvės[20]. Ryšiai su kitais žmonėmis nebūtinai turi būti fiziniai. Jie dažniausiai būna dvasinio pobūdžio, grindžiami *idėjomis*, *vertybėmis* ar bent socialiniais standartais. Bet tos *idėjos*, kurios nėra įsišaknijusios neatidėliotinuose (t. y. baziniuose, fiziologiniuose) žmogaus poreikiuose, jo elgesį ir jo gyvenimą veikia labai silpnai[21]. Taip žmogaus dvasiniai poreikiai anaiptol ne visada įveikia fiziologinius ir, pasak E. Frommo, stebėtis reikėtų ne tuo, kad istorija pilna žiaurumo bei destruktyvumo pavyzdžių, o tuo, kad žmonija išsaugojo tą orumą, drąsą, padorumą ir gerumą, kuriuos regime per visą istoriją ir nesuskaičiuojamoje daugybėje žmonių mūsų laikais[22]. Perfrazuojant šį teiginį, stebėtis reikia ne tuo, kad žmogus vardan savo fiziologinių ir saugumo poreikių patenkinimo gan dažnai aukoja esminį žmogiškumo atributą – *laisvę*, o tuo, kad tą savo *laisvės siekį* išlaiko.

Regimai, stebėtis reikia ir tuo, kad *laisvė* kaip *vertybė* nepriskiriama net *neesminėms* (atributyvioms, instrumentinėms) *vertybėms* tiek klasikinėje aksiologijoje, tiek šiuolaikinėse analitine filosofija grindžiamose vertybių teorijose, tiek pačioje moderniausioje taip vadinamoje mokslinėje aksiologijoje[23]. Tuo įsitikinome atlikę ganėtinai detalią vertybių teorijų analizę[24]. Ir tai kelia nuostabą, ypač krikščioniškosios vertybių hierarchijos kontekste. Nors moderniosios emancipacijos šaknys, kaip minėta, glūdi būtent krikščioniškoje terpėje, bet ir žymiausi krikščionių aksiologai S. Behnas bei D. von Hildebrandas savose vertybių hierarchinėse sistemose apie *laisvę* net neužsiminė[25]. Įdomu ir tai, kad

20 Šį poreikį A. Maslowas pavadino meilės, priklausomybės poreikiu.

21 Fromm, E. *Pabėgimas iš laisvės*. Kaunas: Verba vera, 2008, p. 81.

22 *Ibid.* p. 292.

23 Axiology. *Encyclopedia Britannica.* 2010 [interaktyvus] *http://www.britannica.com/EBchecked/topic/46184/axiology* [žiūrėta 2014. 01.19]; Axiology: A Theory of Value. *The Research Institute for the Integration of World Thought*. 2012 [interaktyvus] www.unification-thought.org/eut/eut04/html [žiūrėta 2014.01.21]; Bond, E. J. Value, concept of… *Encyclopedia of Ethics*. (Second edition.) Vol. III. New York, London: Rotledge, 2001. p. 1745-1750; Edel , A. Value, theory of… *Encyclopedia of Ethics*. (Second edition.) Vol. III. New York, London: Rotledge, 2001, p. 1750-1753; *Formal Axiology.* 2012 [interaktyvus] http://www.cleardirection.com/docs/axiology.asp> [žiūrėta 2014.01.21]; Hurka, T. Value Theory. *The Oxford Handbook of Ethical Theory.* Oxford: University Press, 2006, p. 357-369;
Smith, R. K. *Axiology and Attorney compensation*. 2012 [interaktyvus] http://www.zeroriskhr.com/pdfs/support/hidden/clients/samples/axiology-and-attorney-compensation.pdf [žiūrėta 2014.01.21]; *The Science of Axiology*.2012 [interaktyvus] http://www.valueinsights.com/axiology3.html> [žiūrėta 2014.01.24].

24 Kanišauskas, S. *Aksiologijos įvadas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014; Kanišauskas, S. Vertybių erdvėlaikis: kaitos ir pastovumo problema. *Filosofija. Sociologija*, 25 (3), 2014, p. 164-173.

25 Kuzmickas, B. *Katalikiškoji filosofija. XIX ir XX amžiai.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas,

ji neminima nei 1999-2001 metais atlikto sociologinio Europos ir Pasaulio vertybinio tyrimo duomenyse[26], nei šiuolaikiniuose sociologiniuose tyrimuose, skirtuose jaunimo verslumo bei migracijos, organizacinės kultūros bei gyvenimo kokybės problemoms[27]. Pavyzdžiui, nors *gyvenimo kokybė* apibrėžiama kaip galimybė visapusiškai įgyvendinti asmens prigimtines *teises ir laisves* ir priskiriama *gyvenimo vertybėms*[28], bet *laisvė* kaip *savarankiška vertybė* ir čia neįvardijama.

Kyla klausimas, kodėl? Literatūroje atsakymo į šį klausimą mums aptikti neteko. Todėl tenka bandyti atsakymo ieškoti patiems, ieškoti pačioje vertybių sampratoje bei jų grindime.

Laisvės poreikis ir vertybės

Pačiu abstrakčiausiu pavidalu vertybės yra apibrėžiamos kaip tai, kas yra vertinama itin gerai, ko trokštama, kas yra idealas kaip tobulo daikto, būvio, veiksmo, kas gerbtina ir brangintina, kas turėtų, o gal net privalėtų būti, kas yra siekiamybė. Būtent į šias *esmines* vertybių savybes atkreipė dėmesį jau aksiologijos pirmtakai R. H. Lotzeẽ, A. Meinongas, Ch. Ehenfeldas[29]. Tad ir *laisvė* kaip *itin vertinamas* ir *siekiamas* būvis be jokios abejonės turėtų būti priskiriama vertybėms. Kaip minėta, viešuose ir politiniuose diskursuose tai dažnai ir daroma Bet jeigu *vertybės* kyla iš *poreikių*, tai susiduriama su jau įvardintu *laisvės paradoksu*. Atrodytų, kad *laisvės poreikis* yra akivaizdus. Tačiau poreikiai yra bent trijų rūšių - kardinalūs, esminiai ir pertekliniai. Tad kyla klausimas, kuriam iš jų priskirtinas *laisvės* poreikis. Jau atkreipėme dėmesį į tai, kad *laisvės* poreikis n ė r a b a z i n i s (fiziologinis) ar bent saugumo (t. y., k a r d i n a l u s). O *esminiams poreikiams* (transcendentiniams, saviaktualizacijos, pagarbos, meilės ir pan.) laisvė yra tik būti-na, bet nepakankama sąlyga jiems realizuotis. Būtent tai, mūsų manymu, ir paaiškina, kodėl *laisvė* neminima *esminiais* poreikiais grindžiamose krikščioniškose vertybių hierarchinėse sistemose, kodėl ji nepriskiriama bent jau *atributyvioms* (*instrumentinėms*) vertybėms net ir moderniose aksiologijose. Dar daugiau, siekiant saugumo, *laisvės poreikis*, kaip minėta, gali tapti net nepageidaujamu, nuo laisvės net bėgama. Arba (laisvei tampant *pertekliniu poreikiu*, virstančiu tuo, ką N. Hartmannas pavadino *vertybių tironija*[30]) pa-

2003, p. 179-185

26 Mitrikas, A. Svarbiausios gyvenimo vertybės šių dienų pasaulyje. *Filosofija. Sociologija.* 2, 2008, p. 40-45.

27 Adamonienė, R., Astromskienė, A. Connection of Youth Entrepreneurial Activity and Value Principles. *Viešoji politika ir administravimas*. 12 (3), 2013, p.471-482; Aramavičiūtė, V. Vertybės kaip gyvenimo prasmės pamatas. *Acta Pedagogica Vilnensia,* 14, 2005, p.18-27; Patapas, A., Labenskytė, G. Organizacinės kultūros ir vertybių tyrimas N apskrities valstybinėje mokesčių inspekcijoje. *Viešoji politika ir administravimas.* 10 (4), 2011, p. 589-603.

28 Janušauskaitė, G. Gyvenimo kokybės tyrimai: problemos ir galimybės. *Filosofija. Sociologija*. 19 (4), 2008, p. 34-44.

29 Kuzmickas, B. *Vertybės kultūrų kontekstuose.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 201, p. 8-13.

30 Hartmann, N. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Pradai, 2001, p. 201.

tenkama į laisvės nelaisvę. Būtent todėl galima suabejoti, ar ištiesa *laisvės poreikis* yra *esminis* žmogaus poreikis.

Kita vertus, įvardinta galima priežastis, kodėl *laisvė* nutylima net ir pačioje moderniausioje taip vadinamoje mokslinėje (arba – formaliojoje) aksiologijoje, pati savaime reikalauja pagrindimo. Tad klausimas, kodėl *laisvės* poreikis nepriskirtinas nei kardinaliems, nei juo labiau esminiams poreikiams (ko pasėkoje galima suabejoti, ar *laisvė* ištiesa yra *vertybė*, o jei taip – tai *kokia*), lieka atviras. Manome, kad bandant į jį atsakyti būtina ištirti laisvės *ontologinį statusą*, t. y., atsakyti į klausimą, ar įmanoma *laisvės* sąvokoje aptikti substancionalumą jos *būtiškumo* ir *savaiminės vertės* prasmėmis.

Išvada

Dabartinis *laisvės* išaukštinimas ir jos priskyrimas vos ne aukščiausioms vertybėms ne tik kelia rimtą klausimą, kodėl *laisvė* kaip *vertybė* neminima tiek klasikinėse, tiek moderniose aksiologijose, bet ir verčia atsigrįžti į pačią *laisvės* sampratą, į jos ontologinį statusą, o tam būtini išsamesni tyrimai.

Literatūra

Adamonienė, R., Astromskienė, A. Connection of Youth Entrepreneurial Activity and Value Principles. *Viešoji politika ir administravimas*. 12 (3), 2013, p.471-482.

Aramavičiūtė, V. Vertybės kaip gyvenimo prasmės pamatas. *Acta Pedagogica Vilnensia,* 14, 2005, p.18-27.

Aristotelis. Nikomacho etika. Kn. Aristotelis, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990.

Axiology. *Encyclopedia Britannica.* 2010 [interaktyvus] *http://www.britannica.com/EBchecked/topic/46184/axiology* [žiūrėta 2014. 01.19].

Axiology: A Theory of Value. *The Research Institute for the Integration of World Thought*. 2012 [interaktyvus] www.unification-thought.org/eut/eut04/html [žiūrėta 2014.01.21];

Baranova, J. *Istorijos filosofija.* Vilnius: Alma litera, 2000.

Bond, E. J. Value, concept of… *Encyclopedia of Ethics*. (Second edition.) Vol. III. New York, London: Rotledge, 2001. p. 1745-1750.

Carson, T. L. Axiology, Realism and the Problem of Evil.“ *Philosophy and Phenomenological Research.* LXXV (2), 2007, p. 349-368.

Degutis, A. Liberalizmas: metafizinės ištakos. *Logos,* 76, 2013, p. 47-59.

Degutis, A. *Kaip galima liberalizmo tironija.* Vilnius: Naujoji Romuva, 2014.

Edel, A. Value, theory of… *Encyclopedia of Ethics*. (Second edition.) Vol. III. New York, London: Rotledge, 2001, p. 1750-1753.

Formal Axiology. 2012 [interaktyvus] http://www.cleardirection.com/docs/axiology.asp> [žiūrėta 2014.01.21].

Fromm, E. *Pabėgimas iš laisvės*. Kaunas: Verba vera, 2008.

Fromm, E. *Turėti ar būti.* Kaunas: Verba vera, 2005

Hartmann, N. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Pradai, 2001.

Hurka, T. Value Theory. *The Oxford Handbook of Ethical Theory.* Oxford: University Press, 2006, p. 357-369.

Janušauskaitė, G. Gyvenimo kokybės tyrimai: problemos ir galimybės. *Filosofija. Sociologija*. 19 (4), 2008, p. 34-44.

Kanišauskas, S. *Aksiologijos įvadas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.

Kanišauskas, S. „Vertybių erdvėlaikis: kaitos ir pastovumo problema. *Filosofija. Sociologija*, 25 (3), 2014, p. 164-173.

Kantas, I. *Dorovės metafizikos pagrindai.* Vilnius: Mintis, 1980.

Kavaliauskas, Č. *Trumpas teologijos žodynas.* Vilnius: „Lumen" fondo leidykla, 1992, p. 232-244.

Kuzmickas, B. *Vertybės kultūrų kontekstuose.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013

Kuzmickas, B. *Katalikiškoji filosofija. XIX ir XX amžiai.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

Maslou, A., „Psichologijos duomenys ir vertybių teorija. Kn. *Gėrio kontūrai. Iš XX a. užsienio etikos.* Kuzmickas, B. (sudarytojas). Vilnius: Mintis, 1989, p. 339-354.

Mill, J. S. *Apie laisvę.* Vilnius: Pradai, 1995.

Mitrikas, A. Svarbiausios gyvenimo vertybės šių dienų pasaulyje. *Filosofija. Sociologija.* 2, 2008, p. 40-45.

Morkūnienė, J. *Humanizmas. Filosofinės teorijos metmenys.* Vilnius: Baltic ECO leidybos centras, 1995.

Norkus, Z. Apie ateinančią sintetinės biologijos Kondratjevo bangą ir biokapitalistinę Lietuvą. *Problemos. Mokslo darbai,* 81, 2012, p. 79 – 97;

O'Connor, T. Free Will. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2010. [interaktyvus] <http://plato.stanford.edu/entries/freewill/> [žiūrėta 2014.05.20].

Patapas, A., Labenskytė, G. Organizacinės kultūros ir vertybių tyrimas N apskrities valstybinėje mokesčių inspekcijoje. *Viešoji politika ir administravimas.* 10 (4), 2011, p. 589-603.

Philippe, J. *Vidinė laisvė.* Vilnius: Katalikų pasaulis, 2005.

Plėšnys, A. Gerovės valstybės modeliai šiuolaikinėje kultūrinėje tradicijoje. *Filosofija. Sociologija,* 25 (3) 2014, p. 137-145.

Rubavičius, V. *Postmodernusis kapitalizmas.* Kaunas: Kitos knygos, 2010.

Smith, R. K. *Axiology and Attorney compensation.* 2012 [interaktyvus] http://www.zeroriskhr.com/pdfs/support/hidden/clients/samples/axiology-and-attorney-compensation.pdf [žiūrėta 2014.01.21];

Spinoza, B. *Etika.* Vilnius: Pradai, 2001

The Science of Axiology.2012 [interaktyvus] http://www.valueinsights.com/axiology3.html> [žiūrėta 2014.01.24].

Value Theory 2012. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy.* 2012. [interaktyvus] http://plato.stanford.edu/entries/value-theory/ [žiūrėta 2015.05.24].

Weigel, G. *Dvi laisvės sampratos.* 2013. [interaktyvus] <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-07-29-george-weigel-dvi-laisves-sampratos/5221> [žiūrėta 2015.09.03]

FREEDOM IN THE CONTEXT OF VALUES

Saulius Kanišauskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The ideas of freedom, equality and justice have become the increased focus of philosophy discourse as well as the tools of political activities. They particularly stand out in the doctrine of neoliberalism, which advocates a reign of freedom. However, it has to be admitted that the concept of freedom which is ascribed to the highest values of contemporary social and political discourses is not mentioned in classical or modern axiological theories. This leads to the question whether freedom is a value indeed. In an attempt to discuss this question, the article briefly addresses different treatments of freedom concepts and further elaborates on "the paradox of freedom". Also, it is noteworthy that values are concurrent with human needs though the need of freedom is neither paramount nor fundamental. It is concluded that the contemporary exaltation of freedom and its attribution to the highest values raise a serious question why freedom as a value is not mentioned in classical and modern axiological theories, which induces us to turn back to the concept of freedom and its ontological status once more. This leads to more extensive research.*

Keywords: *freedom, paradox of freedom, needs, values.*

Saulius Kanišauskas, Mykolo Romerio universitetas, Vertybių tyrimo laboratorija. Profesorius. Mokslinių interesų kryptys: aksiologija, moralės filosofija, mokslo filosofija.

Saulius Kanišauskas, Mykolas Romeris University, Values Laboratory. Professor. Research interests: axiology, moral philosophy, science philosophy.